

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 28.

V frédo 10. Makšérpana.

1844.

Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hišhi 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pošhti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natiskovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošhti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol léta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. pošhtah se snajo dobiti.

Vesél kmet.

Sim kmetič med vami,
Se Franc imenujem,
Ki z svoj'mi rokami
Si kruh perdelujem:
Dosti terpim,
Terdo živim,
Li kratko spim,
Delat' hitim —
Ki z svojimi rokami
Si kruh perdelujem!

Terpljenje me čaka,
K'dar orjem in sejem;
Pót lice namaka,
Naj sečim, al žanjem:
Dolge 'mam dni,
Kratke noči;
Poletne dni
Se dost terpi —
Pot lice namaka,
K'dar sejem, k'dar žanjem!

Pa vunder vesélo
Si žvižgam, prepévam

U vsako se delo
Vesél perzadevam;
Dostokrat je
Huda za me:
Me solnce žge,
Dež na me gre —
Pa vunder vesélo
Si žvižgam, prepevam!

Škorjančiček ptica,
Mi poje veséla;
Čez dan prepelica
Mi kratek čas dela,
Prav': „Pet pedi“ —
In pet pedi
Naprej zleti,
Se veseli —
In meni na polji
Prav kratek čas dela.

K'dar solnce se skrrije,
In luna prikaže,
Noč zemljo pokrije,
In zvezde nam kaže:
Se veselim,
Delo pustim,

Boga častim,
Sladko zaspim, —
In vstanem, k se zarja
Pred solncam prikaže.

Jez moram ga ž'veti,
Bod' stan, ktir' kol hoče;
Brez kmeta na sveti
Živet' ni mogoče:
Mnoge reči,
On oskerbi!
Kar kol živi,
Vse kmet redi —
Brez kmeta na sveti,
Živet' ni mogoče.

Vi žlahtni gospodje!
Sim revež med Vami,
Pa veste, gospodje?
Se menjam ne z Vami!
Bod' zaničvan,
Al pa štiman;
Bogu je znan
Moj težki stan —
Ostan'te gospodje,
Se menjam ne z Vami!
J. Maroušnik.

Kaj je storiti, kader shivino napénja?

Vsa shivina je napénjanju podvershena, narvezhkrat govejo shivino in med to pa pošébnó krave napénja.

Ta bolesen isvira vezhidel od frove ali frishne klaje, ktéra v trebuhu veliko vetrov obudi. Od mlade in maštne trave, od perja rasnih selifh, pošébnó pa od detele shivino nar vezhkrat napénja; nar nevarnišhi je pa shivino téfh na pašho goniti, kjer bi vtegnila detelo shreti, na ktéri je fhe velika

rôfa ali pa zelo flana. Ravno takó fhkodljivo je tudi, zhe se je shivina frove klaje nasherla, po tém pa veliko mersle vode napila. Tudi ajda, preden v zvetje gré, je shivini slo fhkodljiva, in zhe kako shivinzhé do nje pride, nashreti se jo, ga vezhkrat hudo napénja. Is tega vsak umen kmetovavez lahko previdi, sakaj ta bolesen shivino spomladi, poleti, pošébnó pa jeféni pogoštama popada.

Ravno ta bolesen popáda vezhkrat tudi shivino, ktéro v hlevih s preobílno, shlesafto ali pa s spri-

deno klajo redé. Vetrovi, ki se per ti bolesni po imenovani klaji naredé, so per goveji shivini, ovzah in kosah v velikim shelodzu, ki ga v vamp imenujemo, nabafani, per konjih pa v shelodzu in v debelih zhevah, ktére kakor bobenj napnó, takó, de, zhe se vetrovi is trebuha urno ne spravijo, shelodez rasshenejo ali pa shivino sadufhé ali jo pa mertud (boshji shlak) na naglama umorí.

Savoljo tega se mora per ti bolesni hitro pomagati; zhe li ravno dostokrat natura fama pomaga, vunder le ni varno, na to famosdravljenje zhakati. Rozhna pomozh je tukaj gotova pomozh.

Kaj je tedaj storiti, kader shivino napénja? — Vetrove is trebuha spraviti: to je tukaj prva potreba. Mišlim, de me ne boštenashniga imenovali, zhe pravim, de je per ti bolesni vfaki perdez slatiga denarja vreden. Nar bolji snaminje per napeti shivini je tedaj, zhe vetrovi in blato prav pogostama od nje gredó.

Štó pomozhkov imajo, vfak pastir, vfaka stara baba kaj drusiga svetje; vfi fkažhejo okoli revne shivine; zela vaf je vzhasi fkupej in na sadnje pa vunder shivinzhe pogine.

Lanfko leto sim v neki vafi na G... memo gredé vidil, de je zela trôpa ljudi okoli napéte krave stala, in she od daljezh sim plôfkati flifhal. Kaj pazh je to? sim li mislil. Sraven pridfhi sagledam dva korenjaka, vfaziga na eni strani krave stali in s dilo na nje trebuh perbijati, de je bilo joj! S tem so neumneshi mislili, vetrove is kravjiga trebuha isbiti.

Pradenj vam, ljubi moji bravzi, dve poglavitni in nar boljši sdravili osnanim, vam bom she nektére druge pomozhke povedal, ki samorejo vezhkrat pomagati, zhe napénjanje prehudo ni, in ktérif ne gré nikoli v nemar puftiti; ti le so:

Puftite napéto shivinzhe vedno, tóde pozhasi fprehajati se; fprehajanje vetrove odganja. Nevarno pa je napéto shivino naglo okoli poditi ali jahati, tó vetrove sadershuje in naredí, de shivinzhetu vezhkrat vamp pozhi.

Prav dobro je tudi napéti shivini s roko v ritnik fezhi, in is njega blato istrebiti, tóde mora popred roka s kako mastjo ali oljem pomasana biti; to opravilo vezhkrat vetrovam pot is vampa nanaglama odpré.

Is ravno tega namena so tudi driftele (klifstire) vfelej prav dobre, ktére se napravijo, zhe se v polizhu mersle vode ena pest domazhe ali pa grénjke folí (Bittersalz) rastopí. Take driftele se morajo pa nar manj fhterikat v eni uri ponavljati.

Zhe pa vfi ti imenovani pomozhki kmalo ne pomagajo, se mora bres obotavljanja shivini apnene vode fkos gobež v vamp vljiti. Shivo apno je med vřimi drugimi pripomozhki po vezh fkuřnjah pri ti bolesni nar bolj poterjeno, kér ima lastnost, vetrove v fé potegniti. Apnena voda se pa takó

le napravi: Vsami dve shlizi shiviga apna, smefhaj s maflizam vode, ter jo vlij napéti shivini v gobež. Zhe napénjanje she ne neha, vlij ji te vode vfake pol ure ravno toliko v gobež, kakor fpervizh. Bofh vidil, kako naglo to sdravilo v ti bolesni pomaga.

Zhe bi pa vunder vse to ne pomagalo in napuh tudi s apneno vodo se ne dal odpraviti, ne obotavljaj se, sa iglo (troakar), ktera je sa vbod napravljena, prijeti, in jo v vamp shivinzhetu safaditi. Nizh drusiga, kakor vbod vampa (Bauchstich) samore fedaj shivino fmerti oteti, zhe je napénjanje do verha prikipele.

Nar bolji orodje sa tó je 6 ali 8 pavzov dolga in pol pavza fhiroka in okrogloplofhnata igla, ktera je na konzu v eno, na fhtir plati reshejozho fhpizo isdelana in v jeklenih ali medenih (mefengastih) noshnizah fkrita, takó, de se sam ořtři konež is njih vidi.

Ta igla se s noshnizami vred na levo stran trebuha v lakotnizo na pol igle globoko safadí, na tifi kraj, kjer je trebuh nar bolj napét. Potém se igla vun potegne, noshnize pa v vampu oftanejo. To storivfi, sazhejo vetrovi is trebuha ferflati. Vzhasi se pa prigodí, de klaja v vampu noshnizhno luknjo sabafhe, ktéra se pa lahko s iglo ali kako fhibizo istrebi.

Zhe je pa vamp popolnoma vpasil in vetrovi fkos noshnize vezh ne ferzhé, je zhaf, jih vun potegniti. Rana, ki si jo s iglo naredil, ne potrebuje nobeniga sdravila, fama se sazeli v kratkim zhafu. De pa ne bodo muhe ranjeno shivinzhe nadlegvale, pomashi ga krog rane s kolomasam (fmiram).

Zhe bi se pa primerilo, de se je napénjanje kmalo sopet ponovilo, v drugizh shivinzhetu iglo safadi na ravno tisto mesto, ali pa kje drugej bliso perviga vboda; tudi trezhjizh snash bres vse nevarnosti to storiti. Dokler obilno blato od napéti ga shivinzheta ne gré, se napénjanje rado ponavlja. —

Kér je tedaj imenovana igla vezhkrat edini pomozhik, shivino fmerti oteti, bi jo vřim kmotavvam, ki goveda, ovze ali kose redé, perporozhil, si jo napraviti. Vfaki vmeten noshár jo sna narediti; velja le 30 grořhov. Kdor je she ne posna, naj k meni pride, prav rad mu jo bom pokasal.

Zhe bi pa v potrebi imenovane igle per rokah ne bilo, je vfaki drugi nosh sa to opravilo dober, ktériga gré v vamp ravno takó safaditi, kakor iglo; safajen nosh se mora pa po tém navkrish safukati, de se rana bolj rastegne, fkos ktéro vetrovi loshej samorejo ferzhati.

Popifana igla je le sa govejo shivino, ovzé in kosé pripravna; sa konje imamo drugo bolj tanjko, ktéro tudi vfak lahko pri meni vidi.

Kér she is tega podúka flifhali, de je ta bolesn slo nevarna, varite svojo shivino, kolikor morete, de v take nevarnosti ne pride; ne gonite jo

téh na novo in maſtno paſho, napojite jo poprej s zhiſto vodó in dajte flehèrni nekaj fuhe klaje, predenj jo ſjutrej na paſho iſſhenete. Zhe jo pa po deteliſhi paſete, tako jo faj preganjajte fèm ter tje, de fe vedno ſprehaja. Ne gonite ſhivine ne ſpomladi, ne jeſeni na paſho, predenj ſolnze ne iſide; ne puſtite nobene glave poprej is hleva, dokler ſolnze rôfe in flane vezhidel ne preſhene in ſemlje ne obfeje; poleti fe pa tega bati ni. Na mokre ali mozhirne kraje ne gonite nikoli ſvoje ſhivine, ſakaj taki kraji fo ji ſlo fhkodljivi.

Dr. Bleiweis.

Šhe nekaj od répnih gofénz.

Šhe lanſko léto fim bil naménil, zhaſtiti z. k. kmetijſki druſhbi oſnaniti, kako de fo fe ljudje okoli Loke (na Gorenſkim) perſadevali, répo pred gofénzami obvarovati, ktere v Bohinu „ófranz e“ imenujejo. Tudi okoli Loke fo ljudje lani, kakor K—i v Novizah od 26. Roſhnizveta pové, répo potrefali s pepelam, zeſtnim praham, fajami, tudi s jezmenovimi réfami; pa vſe to ófranzis répe ſpravilo ni. Eden je tudi, kakor je v nekih bukvalh bral, ófranze na ſvoji repini njivi s ſhveplovim dimam kadil, takó de mu je ſapo jemálo in daljezh okrog po ſhveplu ſmerdelo; pa tudi tó ni nizh pomagalo, ófranze ſatreti. Nar bolje fo opravili tiſi, kteri fo vſeli brinovih vejiz in pa vſak ſvoje torilize in fo ófranze ométali neke dni ſapored ſjutrej pred ſolnzam in ſvezher po ſolnzu, kér ob tem zhaſu fo ófranze na lizu pérja, ob ſolnzahnim zhaſu pa fe na herbet perja ſpravijo in ga v njega fenzi ſhró. Brinjove vejize pa ſe ſato k temu delu vsamejo, ker fo bodezhe, takó de, zhe tudi pri ometanju vſaka ófranza is repniga perja v torilize ne pade, pa fe faj ſmezhka, ali pa pade ranjena na tla in pogine. Ta ſkuſhnja poterdi tedaj, kar je K—i v gori imenovanimu liſtu téh „Noviz“ perporozhil, répo pred gofénzami obvarovati. Dobro bi bilo, de bi fe vſak goſpodar perſadeval ſvojo répino njivo s tem pripomozhkam ob ſvojim zhaſu od ófranz ozhediti; ne pa le eden, njegovu meja- zhi pa ne, ampak vſi, ki répine njive imajo.

K temu ſhe perſtavim, de pri Loku ljudje s ſetvo répe tako ne hité, kakor K—i ſvetuje; okoli f. Alefha fejana répa je navadno bolj grenjka, okoli f. Jakoba pa bolj mehka in fladka; tudi o polni luni jo ne ſejejo, ampak v mlaju, kér ſkuſhnja uzhi, de je répa o mladi luni fejana, bolj mehka in fladka; o polni luni fejana pa bolj terda in grenjka. *)

J. D.

*) Prav na tanjko fo nam goſp. Viſhnjagorz v 25. liſtu lanſkiga leta raſlozhili, ktere ſemena gre o mlaji, ktere pa o polni luni ſejati. „Vſe ſemena, ktere ſad naredijo verh ſemlje, ſe morajo ſejati ob zhaſu, kadar ſe luna naraſha ali o polni luni. Vſe ſemena pa, ktere ſad naredijo pod ſemljo v bonkah ali v koreninah, ſe morajo ſejati ali ſaditi ob zhaſu, kadar ſe luna manjſha, o mlaji.“ — Po temu pravilu ſe mora répa o mlaji ſejati, kar kmetovavzi tudi ſploh v navadi imajo. Zhe bi pa — kakor fo nam unidan goſp. K—i v 26. liſtu perporozhili — ſetva répe o polni luni jo ſamogla pred gofénzami obvarovati, bo vſak kmetovavez ſtaro ſhego radovolno ſapuſtil, ter ſvojo répo o polni luni ſejal, ako le ne bo po ſgodni ſetvi ſpridena, terda in grenjka. — Naj nam tedaj goſp. K—i pri prvi priliki oſnanijo, kakofhna je Njih répa bila, ki fo jo o mlaji ſejali? Naj nam tudi kmetovavzi druſih krajev ſvoje ſkuſhnje raſglaſijo, ki fo morebiti répo o polni luni ſejali, de homo to rezh do konza dognali in morebiti ſredſtvo ſnajdili, répo pred gofénzami obvarovati, ſa kar nam bodo gotovo vſi kme-

Šembilja.

(Konez.)

Tudi ti moj dragi kmet in rokodélec! tudi ti klečiſ ſe dan danaſenj pred oltarjem ſvoje Šembilje, tudi ti ji darujeſ pervino od Boga prejetih darov, ſvoj um namreč; pri drevesu (plugu) te ſpremlja, rokodélsko orodje ti podaja. Imenujmo jo ſlovensko Šembiljo, zakaj vſi ſpisi, kteri tukaj pod Šembiljſkim imenam okoli gredó, razodevajo ſlovenske mojſtre, ki ſo vſak po ſvoji glavi preroknjo napravili. Iz 8 Šembiljſkih ſpisov, ktere ſim bil pred nekoliko čaſam ſkupej ſpravil, niſta dva enakiga duha bila. Očitna je golufija tudi naſih prerokov. Popisali ſo namreč nekoliko zgodeb, kterih ſo oni priča bili, in de bi ti ſpisi gotovo za prerokſke veljali, ſo jim veči ſtarost perlaſtili in njim tudi večidel prerokvanje do konca ſvetá perdjali. Z to golufijo ſo doſegli, kar ſo željeli. Radoverni ljudje ſo ſtermeli, de Šembilja takó reſnično prerokuje, in na tó na tanjko ſpolnjeno prerokvanje ſvojo terdno véro zidali, de jih Šembilja prihodnič ne zamore vkaniti. Tóde v tem ſo ſe golufali. Kakor hitro namreč ſo ſe léta ſtekle, v kterih ſo naſe Šembilje živele, kakor hitro je bilo léto končano, v kterimu je bilo prerokvanje ſpisano, ravno takó ročno je zbežal iz prerokſkih ſpisov duh reſnice, pred močnim duham laží in golufije, kteri ſe v danaſnjih čaſih v Šembiljſkih marnjah kraljuje. Bral ſim v neki Šembilji, de bo leto 1837 takó nerodovitno, de bo mernik ječmena 8 goldinarjev in mernik ovſa pa 6 goldinarjev veljal. Rumena pſenica bo v letu 1842 ſtala po Kranjſkim polju, ſim v drugimu ſpisu bral, pa ne bo je žive duſe, de bi jo žela; v velikih vaſeh bodo komej trije ali ſterje človeki živeli; voſka bo pomorila vſe in kuga. Glejte, kakó reſnična ſe je ta preroknja ſkazala! Ali vſe to ni zadosti goljuſno Šembiljo ob veljavo pripraviti? Če ſe trikrat zlaže, in enkrat ko ſlepo kure zerno vjame, je že opravičena pri bedastih ljudeh — nje ſedež je iz broná, ne da ſe premakniti!! — Razun Šembilje imajo marſikteri kmetje in rokodelci ſkorej ravno takó neúmne vedeže, kakor nekdanji Rimci in ſtari Gerki. Če je pa per nar imenitniſimu gerſkimu oraklju, v ſredi zlatá in srebrá le za velike darove deklica „Pitja“ po imenu prerokvala, prerokuje dan danaſenj radovernim ljudem černa ciganjka v raſtergani obleki za dva ali tri krajearje, oznanujejo rakomavzarji in plajſarji iz kvart za kupico žganjiga vina, tóde za boljši plačilo tudi veči ſrečo! Če ſo Rimci in Gerki ptiče in druge živali ſa ſvét popraſovali, prerokuje Slovencu laſto v ka ſrečo (Gerkam pa ravno naſprotno), ſova in mačka neſrečo i. t. d.

Miſlim, de ni traba ſe več od teh vraž govoriti in de ſim dovelj na tanjko pokasal, odkod ſe je ta praznavéra pričela in de je le golufija nje mati! Zbudite ſe tedaj vi praznoverci iz ſvojiga omotniga ſpanja, pretergajte zagrinalo, kterga ſo vedežſtvo in vrazé čez vaſ um in čez vaſo pamet potegnile; ſpoznajte lažnivost malikov, kterim le nevednost oltarje ſtavi in malikvanje daruje. Poſledni čas je že, de pokažete, de vam je Bog pamet dal in de ſte — kristjani!

Jožef Demſer.

toavzi, ne ſamo ſlovenskih, ampak tudi druſih deſhelá, ferzhno hvalo vedili. Po ti poti bodo naſhe „Novize“ ſvoj lep namen zheſ dalje bolj dopolnile. Vredniſtvo.